

กาลามสูตร : ทางรอดในสังคมยุคดิจิทัล
KALAMA SUTTA : SURVIVAL IN THE DIGITAL AGE.

นายสมศักดิ์ อัมพรวิสิทธิ์โสภา

นักวิชาการอิสระ

Mr. Somsak Ampornvisitsopha

independent scholar

Corresponding author Email : somsak@ksvs.ac.th

(Received : January 30, 2022 ; Revised : January 30, 2022 ; Accepted : February 3, 2022)

บทคัดย่อ

ปรากฏการณ์ทางการสื่อสารในยุคดิจิทัล เป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีการสื่อสาร กับสังคมมนุษย์ได้อย่างชัดเจน เพราะการสื่อสารถือเป็นกิจกรรมพื้นฐานของมนุษย์การที่เทคโนโลยีได้สร้างสรรค์ความก้าวหน้าด้านการสื่อสาร สังคมมนุษย์จึงมีความเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นทางเลือกในการสื่อสาร ช่องทางการสื่อสารใหม่ๆ รูปแบบการสื่อสาร พฤติกรรมในการสื่อสาร รวมไปถึงวัฒนธรรมการสื่อสารที่เปลี่ยนแปลงไป จึงกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางทางการสื่อสารของสังคมมนุษย์ล้วนเป็นผลพวงแห่งการพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสารทั้งสิ้น

สังคมไทยในยุคปัจจุบันเปลี่ยนไปอยู่ภายใต้สังคมเทคโนโลยีอย่างสมบูรณ์ ทำให้การดำเนินวิถีชีวิตแบบสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมวิถีชีวิตที่เคยมุ่งเน้นเรื่องการพึ่งพาช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกัน รวมไปถึงการประพฤติ ปฏิบัติที่ดั่งงามทางพุทธธรรม คุณธรรม ไปสู่สังคมแห่งเทคโนโลยีแห่งเครื่องจักรที่มีผู้ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เป็นผู้คิด ผลิตขึ้นมาเพื่อป้อนให้แก่สังคมในปัจจุบัน ผูกขาดความรับผิดชอบไว้จึงเป็นเหตุให้คิดได้ว่าผู้ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการสร้างงาน และผู้นำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารไปใช้งาน จึงทำให้เราได้รับข้อมูลข่าวสารมากมายจากทั่วทุกมุมโลก จึงมีทั้งเรื่อง “เหลือเชื่อ” เรื่อง “ชวนเชื่อ” และหลาย ๆ เรื่องก็ทำให้เรา “หลงเชื่อ” ไปกับข้อมูลที่ได้รับไปโดยไม่รู้ตัว ดังนั้น เพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณา รับข้อมูลข่าวสารใดควรลงใจเชื่อมากน้อยแค่ไหน เพื่อนำประโยชน์แห่งธรรมที่เข้าถึงชีวิตที่มีคุณภาพ ประกอบ ด้วยสาระธรรมอันให้เกิดประโยชน์ต่อตนได้แล้ว ก็จะเป็น ไปเพื่อประโยชน์แห่งสังคม (ผู้อื่น) ซึ่งการทำให้สังคมมุ่งสู่ทิศทางอันมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน โดยใช้สติปัญญาของบุคคลที่มีพุทธธรรม อันปกติดีแล้วเพื่อช่วยให้เกิดความถูกต้อง เกิดประโยชน์ในสิ่งที่ควรเป็นพร้อมทั้งสามารถประสานสังคมให้เป็นหนึ่งเดียวกันได้ โดยการใช้หลักธรรมที่ส่งเสริมให้มีความเป็นธรรมในสังคม ซึ่งพุทธธรรมเป็นส่วนประกอบของมนุษย์ที่มีความสำคัญมากต่อความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าของสังคมในปัจจุบัน กาลามสูตร เป็นพระสูตรอันว่าด้วยเรื่องที่พระพุทธองค์เคยทรงแสดงไว้ ถึงสิ่งที่ไม่ควรยึดถือ หรือ "สิ่งที่ไม่ควรเชื่อ" พระสูตรนี้เป็นพระสูตรที่ไม่ยาว แต่มีใจความลึกซึ้งน่าคิดประกอบ ด้วยเหตุผล เป็นการใช้เหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ สอดคล้องกับกฎทางวิทยาศาสตร์ กาลามสูตร คือ พระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ชาวกาลา

มะ หมู่บ้านเกสปุติยนิคม แคว้นโกศล (เรียกอีกอย่างว่า เกสปุติยสูตรหรือเกสปุตสูตร) เป็นหลักแห่งความเชื่อที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ให้แก่พุทธศาสนิกชน ไม่ให้เชื่อสิ่งใดๆ อย่างมกมายโดยไม่ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นจริงถึงคุณโทษหรือดีไม่ดีกว่าก่อนเชื่อ แนวคิดและหลักสูตรที่สอนให้คนมีเหตุผลไม่หลงเชื่อมกมาย ต่อเมื่อใดพิจารณาเห็นด้วยปัญญาเป็นต้น แล้วจึงควรละหรือถือปฏิบัติตามนั้นเรียกว่า “กาลามสูตร” สิ่งที่เราควรรู้นั้นมีเพียงง่าย ๆ นิดเดียวคือ เชื่อแต่สิ่งที่เมื่อรู้แล้วไม่ทำให้เราเดือดร้อน รวมถึงไม่ทำให้คนอื่นเดือด ร้อน "ไม่มีโทษ" และจรรโลงสังคม ทำให้คนอื่นเป็นสุข"เป็นกุศล" และปฏิบัติ หรือสัมผัสด้วยตนแล้วเป็นจริง เห็นจริงนั้นแหละเราจะเชื่อได้อย่างสนิทใจ ดังนี้แล้วก็ขึ้นอยู่กับว่าถึงมันอาจทำให้เราเดือดร้อนคือมีโทษแล้วแต่เราพร้อมเสี่ยงพร้อมรับผลนั้น เข้าทำนองที่ว่าได้เตือนไว้แล้วจะไม่ฟังนั้นก็เรื่องของเราเอง

คำสำคัญ : กาลามสูตร, สังคมยุคดิจิทัล, พระราชบัญญัติคอมพิวเตอร์

Abstract

The phenomenon of communication in the digital age An indication that the relationship between. Communications Technology Human society clearly Because communication is a basic human activities. Technology has created a breakthrough in communications. Human society is so changed as to whether the choice of communication. New communication channels Communication Styles Behavior of communication to cultural communication has changed. It said that Changes in the communication of human society are the aftermath of the development of communications technology.

Thailand in modern society to the social technology completely. Make lifestyle changes to Thailand from a social lifestyle that focuses on the generous help each other. To behave Practice good moral to the Buddhist Society of Mining and Technology, with the information and communications technology as a concept to enter production up to the present. Exclusive responsibility that is why I think that the use of information and communications technology to create jobs. And a leading information and communications technology to use. As a result, we get lots of information from all over the world. It is both "incredible" story "propaganda" and many gave us "believe" the information received, without knowing it, so to guide consideration. Any information should be believed as much. To bring the benefits of fair access to quality life consists of a fairly significant benefit to their already be to the benefit of society (among others), which makes the society towards the same direction aims. The intelligent use of people with morality. It is good to be correct. Born in what is supposed to coordinate with the society as one single unit. Using the principles that encourage fairness in society. Which is a component of human morality is very important to the peace and prosperity of the society in the Kalama Sutta is a sutra that the Buddha had been presented. What should not rely or

"Do not Believe" Sutra Sutra is not that long. But there's a deeper reason as to why enterprises should consider unscientific accordance with scientific laws Kalama Sutta the Buddha Sutra is presented to the Kalama. Village Guest keypad tertiary settlement Koson region (also called. Guest or Guest button keypad tertiary recipe for the recipe) is of the belief that Buddha placed the Buddhists. Not to believe anything so ignorant without the wit to see it before you kick or bad faith. Concepts and programs that teach people a reason not to believe credulity. Later, when considered with intelligence and so on. Then it should be adopted or the so-called "Kalama Sutta" What we know is that it is just a simple little thing, but when it does not make us suffer. The others do not make trouble, "No Regrets" and sustain society. Make others happy "charitable" and practical experience, or already with their reality. I really believe that we can credibly. It follows, then, depending on whether it might give us trouble is there a risk, but we are ready with the results. Similarly, he has warned that it will not hear that, then it's a matter of our own.

Keyword : Kalama Sutta, Digital Society, Computer Act

บทนำ

ในชีวิตประจำวันของคนเราวันหนึ่ง ๆ นั้น มักจะได้รับข้อมูลข่าวสารมากมายทั้งทางตรงจากสื่อสังคมออนไลน์อย่างเครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Network) ไม่ว่าจะเป็นเฟซบุ๊ก (Facebook) มายสเปซ (MySpace) ทวิตเตอร์ (Twitter) เว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์อื่น ๆ และทางอ้อมจากเพื่อนมาเล่าให้ฟัง อ่านจากหนังสือพิมพ์ ฟังจากวิทยุ ดูจากโทรทัศน์ อ่านจากอินเทอร์เน็ต ได้รับข้อความ (message) จากมือถือ จัดเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอัน สะท้อนถึงความสนใจที่คล้ายคลึงกันหรือมีความเกี่ยวข้องกันในสังคม เป็นต้น บางเรื่องฟังแล้วก็ธรรมดา ๆ ไม่ตื่นเต้นเร้าใจ บางเรื่องฟังแล้วก็ชวนให้ตกอกตกใจ แต่หลายเรื่องก็ชวนให้วิพากษ์วิจารณ์ไปตามกระแส จนเป็นยอมรับกันว่า ในสังคมออนไลน์เวลานี้ ทุกคนมีอิสระ มีตัวตนกันได้อย่างเสรี ทั้งผ่านตัวอักษร ภาพถ่าย คลิป...เสมือนหนึ่งว่า “ชีวิต...ไม่หยุดนิ่ง” หรือ “ชีวิต...ไม่มีวันออฟไลน์” นั่นเอง และเทคโนโลยีจาก “สมาร์ทโฟน” ทำให้การสื่อสารจึงถูกหวังผลให้ผู้รับสารเชื่อตามที่ผู้ส่งสารต้องการ ขณะเดียวกันสังคมปัจจุบันความไม่สามัคคี ความไม่ลงรอยกัน และการขาดความเชื่อถือเชื่อใจกัน อันเนื่องมาจากการขาดการไตร่ตรองอย่างมีเหตุผลนั้น ได้ขยายกว้างขวางออกไปอย่างมาก ทำให้คนไทยจำนวนมากมีลักษณะที่เชื่อถือข่าวสารที่ไม่ได้ผ่านการคัดกรองอยู่ในระดับที่สูงพอสมควร ในขณะที่เทคโนโลยีการสื่อสารได้รับการพัฒนาอย่างก้าวล้ำ สื่อสังคมออนไลน์กลับส่งอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันและความสัมพันธ์ของคนใน สังคมอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้นจนกลายเป็นประเด็นทางสังคม

อย่างไรก็ดี เนื่องจากยุคนี้เป็น “ยุคข้อมูลข่าวสาร” สำนักงานพัฒนาธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) หรือ ETDA ได้แถลงผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยในปี 2557 น่าสนใจว่า คนไทยใช้เวลาท่องอินเทอร์เน็ตเฉลี่ยถึงวันละ 7.2 ชั่วโมง ทำให้เราสามารถรับข้อมูลข่าวสารมากมายจากทั่วทุกมุมโลก จึงมีทั้งเรื่อง “เหลือเชื่อ” เรื่อง “ชวนเชื่อ” และหลาย ๆ เรื่องก็ทำให้เรา “หลงเชื่อ” ไปกับข้อมูลที่รับไปโดยไม่รู้ตัว ดังนั้น เพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณา รับข้อมูลข่าวสารใดควรปลงใจเชื่อมากน้อยแค่ไหน ผู้เขียนจึงขอเสนอ “กาลามสูตร” อันเป็นคำสอนที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ตั้งแต่สมัยพุทธกาล เกี่ยวกับ “สิ่งที่ไม่ควรเชื่อ 10 ประการ” ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้เหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์นี้มากที่สุดทีเดียว

ความหมายของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

คำว่า “เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology : IT) เรียกว่า “ไอที” ประกอบด้วย คำว่า “เทคโนโลยี” และคำว่า “สารสนเทศ” นำมารวมกันเป็น “เทคโนโลยีสารสนเทศ” คำว่าเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technology: ICT) หรือเรียกย่อว่า “ไอซีที” ประกอบด้วยคำที่มีความหมายดังนี้

เทคโนโลยี (Technology) หมายถึง การนำความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา เครื่องมือ เครื่องใช้ อุปกรณ์ วิธีการหรือกระบวนการ เพื่อช่วยในการหรือแก้ปัญหาต่างๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์กร

สารสนเทศ (Information) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554: 1182) หมายถึง ข่าวสาร การแสดงหรือชี้แจงข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ

เทคโนโลยีสารสนเทศจึงเป็นการผนวกรวมคอมพิวเตอร์และการเชื่อมโยงการสื่อสาร ความเร็วสูงเพื่อรับส่งข้อมูล ข้อความ เสียง และภาพ ประกอบด้วยสารสนเทศ (information) คอมพิวเตอร์ (computer) และโทรคมนาคม (telecommunication) และคำย่อว่า ไอซีที (ICT) ย่อมสื่อ ความหมายถึงเทคโนโลยีทั้งสาม ความหมายของเทคโนโลยีสารสนเทศ มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2556 : 35) หมายถึง เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับข่าวสารข้อมูล และการสื่อสาร นับตั้งแต่การสร้าง การนำมาวิเคราะห์หรือประมวลผล การรับและส่งข้อมูล การ จัดเก็บและการนำไปใช้งานใหม่ เทคโนโลยีเหล่านี้มักจะหมายถึงคอมพิวเตอร์ซึ่งประกอบด้วยส่วน อุปกรณ์ (hardware) ส่วนคำสั่ง (software) และส่วนข้อมูล (data) และระบบการสื่อสารต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นโทรศัพท์ ระบบสื่อสารข้อมูล ดาวเทียมหรือเครื่องมือสื่อสารใด ๆ ทั้งมีสายและไร้สาย

เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ตามแผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารประเทศไทย พ.ศ. 2557 – 2561 (กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร 2557 : 10) หมายถึง เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับข่าวสารข้อมูล และการสื่อสารนับตั้งแต่การสร้าง การนำมาวิเคราะห์หรือการประมวลผล การรับและการส่งข้อมูล การจัดเก็บ และการนำข้อมูลกลับไปใช้งานใหม่

สรุปได้ว่า เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร หมายถึง เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับข่าวสารข้อมูล และการสื่อสารนับตั้งแต่การสร้าง การนำมาวิเคราะห์หรือการประมวลผล

สื่อสังคมออนไลน์กับกฎหมาย

คงปฏิเสธไม่ได้ว่าคอมพิวเตอร์เข้าไปมีบทบาทในชีวิตมนุษย์มาก ขึ้นทุกวันโดยเฉพาะในยุคแห่งข้อมูลข่าวสารอย่างในปัจจุบันนี้จะเห็นได้ว่ามี พัฒนาการเทคโนโลยีใหม่ ๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วรวมทั้งพัฒนาการเทคโนโลยี สารสนเทศและการสื่อสารด้วยแต่ถึงแม้ว่าพัฒนาการทาง เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารนั้น จะถูกนำมาประยุกต์ใช้และก่อให้เกิดประโยชน์มากมายก็ตามหากนำไปใช้ในทางที่ไม่ดีไม่ชอบแล้วก็อาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงทั้ง ต่อตนเอง ทางเศรษฐกิจและสังคมได้ ดังนั้นจึงเกิดรูปแบบใหม่ของอาชญากรรมที่เกิดจากการใช้คอมพิวเตอร์เป็น เครื่องมือในการกระทำความผิดขึ้นจึงจำเป็น ต้องมีการพัฒนากฎหมายอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ (Computer Crime Law) ขึ้น

สำหรับ ประเทศไทยนั้นมีพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติฉบับนี้ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2550 และมีผลบังคับใช้ ตั้งแต่วันที่ 18 กรกฎาคม 2550 เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ เนื่องจากในปัจจุบันระบบคอมพิวเตอร์ได้เป็นส่วนสำคัญของการประกอบกิจการ และการดำรงชีวิตของมนุษย์ หากมีผู้กระทำความผิดใด ๆ ให้ระบบคอมพิวเตอร์ไม่สามารถทำงานตามคำสั่งที่กำหนดไว้ หรือทำให้การทำงานผิดพลาดไปจากคำสั่งที่กำหนดไว้ หรือใช้วิธีการใด ๆ เข้าล่วงรู้ข้อมูล แก้ไขหรือทำลายข้อมูลของบุคคลอื่น ในระบบ

คอมพิวเตอร์โดยมิชอบ หรือใช้ระบบคอมพิวเตอร์ เพื่อเผยแพร่ข้อมูลคอมพิวเตอร์อันเป็นเท็จหรือมีลักษณะอันลามกอนาจาร ย่อมก่อให้เกิดความเสียหาย กระทบ กระเทือนต่อเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของรัฐ รวมทั้งความสงบสุขและศีลธรรมอันดีของประชาชน สมควรกำหนดมาตรการเพื่อป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดดังกล่าว จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติคอมพิวเตอร์ (2546 : 68) ระบุไว้ว่า “ผู้ใดกระทำความผิดที่ระบุไว้ดังต่อไปนี้ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

(1) นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ปลอมไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน หรือ ข้อมูลคอมพิวเตอร์อันเป็นเท็จ โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นหรือประชาชน

(2) นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์อันเป็นเท็จ โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายต่อความมั่นคงของประเทศหรือก่อให้เกิดความตื่นตระหนกแก่ประชาชน

(3) นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ใด ๆ อันเป็นความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งราชอาณาจักรหรือความผิดเกี่ยวกับการก่อการร้ายตามประมวลกฎหมายอาญา

(4) นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ใด ๆ ที่มีลักษณะอันลามกและข้อมูลคอมพิวเตอร์นั้นประชาชนทั่วไปอาจเข้าถึงได้

(5) เผยแพร่หรือส่งต่อซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์โดยรู้อยู่แล้วว่าเป็นข้อมูลคอมพิวเตอร์ตาม (1) (2) (3) หรือ (4)

ในโอกาสนี้ขอสามารถสรุปสาระสำคัญของ พระราชบัญญัติ คอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 เกิดขึ้นเนื่องจากการกระทำบางอย่างที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้อื่นและต่อสาธารณะโดยการใช้คอมพิวเตอร์ ข้อมูลคอมพิวเตอร์ และ/หรือระบบคอมพิวเตอร์ (รวมถึงอินเทอร์เน็ต) เป็นเครื่องมือ หรือกระทำต่อคอมพิวเตอร์ ข้อมูล คอมพิวเตอร์ และ/หรือระบบคอมพิวเตอร์นั้น แนวคิดดั้งเดิมของกฎหมายอาญานั้นครอบคลุมไปไม่ถึง มาตรา 14 นำเข้า/ปลอม/เท็จ/ภัยมั่นคง/ลามก/ส่งต่อข้อมูลคอมพิวเตอร์ : ผู้ใดกระทำความผิดที่ระบุไว้ดังต่อไปนี้ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ (1) นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ปลอมไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน หรือข้อมูลคอมพิวเตอร์อันเป็นเท็จโดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นหรือประชาชน (2) นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์อันเป็นเท็จ โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายต่อความมั่นคงของประเทศหรือก่อให้เกิดความตื่นตระหนกแก่ประชาชน (3) นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ใด ๆ อันเป็นความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งราชอาณาจักร หรือความผิดเกี่ยวกับการก่อการร้ายตามประมวลกฎหมายอาญา (4) นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ใด ๆ ที่มีลักษณะอันลามกและข้อมูลคอมพิวเตอร์นั้นประชาชนทั่วไปอาจเข้าถึงได้ (5) เผยแพร่หรือส่งต่อซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ โดยรู้อยู่แล้วว่าเป็นข้อมูลคอมพิวเตอร์ตาม (1) (2) (3) หรือ (4)

สังคมยุคดิจิทัล

โลกปัจจุบันเข้าสู่ยุคสังคมดิจิทัล (Digital Society) หรือยุคเศรษฐกิจใหม่ (New Economy) ชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคม เริ่มสัมผัสกับการทำธุรกรรมผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เริ่มคุ้นเคยกับการใช้ระบบสื่อสารข้อมูล คอมพิวเตอร์และระบบสารสนเทศ (IT) ซึ่งเข้ามาอำนวยความสะดวกให้ทุกชีวิตอย่างไม่เคยมีมาก่อน ความแตกต่าง ระหว่างยุคสารสนเทศ (Information Era) และยุคดิจิทัล (Digital Era) อยู่ที่ยุคดิจิทัลใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่มี ศักยภาพสูง มีอุปกรณ์สื่อสารแบบพกพาที่เชื่อมโยงกันผ่านอินเทอร์เน็ต ความเร็วสูง ส่งผลให้ผู้บริโภคเปลี่ยนบทบาท จากเชิงรับ (Passive) เป็นเชิงรุก (Active) ทิศทางของโทรคมนาคมยังคงพัฒนาต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง และก้าว กระโดดอย่างรวดเร็ว มีการนำเทคโนโลยีสื่อสารโทรคมนาคมมาสร้างสรรค์บริการใหม่ๆ สำหรับประชาชนอย่าง หลากหลาย และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ภายในหนึ่งหรือสองทศวรรษ สื่อดิจิทัลจะครอบคลุมถึง 80% ของสื่อทั้งหมด ที่เราบริโภคกันอยู่ เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Networking) จะมีบทบาทอย่างมาก ประชากรกลุ่มใหญ่ที่สุด ของสังคมออนไลน์จะอยู่ในช่วงอายุ 18 - 24 ปี การมีความรู้ความเข้าใจในการใช้งานเครื่องมือสื่อสารคอมพิวเตอร์ (Computer Literacy) รวมทั้งภาษาอังกฤษ จะมีบทบาทมากต่อชีวิตประจำวัน และต่อการเจริญเติบโตในระบบ สังคมอุตสาหกรรมโทรคมนาคมจะเป็นสาธารณูปโภคพื้นฐาน ซึ่งนอกจากจะสร้างความสะดวกสบายและประสิทธิภาพแล้ว ยังเป็นดัชนีบ่งบอกถึงความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ และยังเป็นพื้นฐานสำคัญสู่สังคมแห่งภูมิปัญญา การใช้พลังแห่งเทคโนโลยีสื่อสารในการเผยแพร่ข้อมูลความรู้ทำให้เกิดการสื่อสารโต้ตอบสองทาง และสร้าง ให้เกิดการเรียนรู้อย่างรวดเร็ว สังคมมนุษย์จึงเกิดขึ้นได้แม้ว่ามนุษย์นั้นมิได้อยู่ในสถานที่เดียวกันได้ ทั้งสองทิศทาง สังคมมนุษย์จึงเกิดขึ้นได้แม้ว่ามนุษย์นั้นมิได้อยู่ในสถานที่เดียวกัน ความห่างกันโดยระยะทางจึงมิใช่อุปสรรคสำหรับมนุษย์มิได้อยู่ในสถานที่เดียวกัน ความห่างกันโดยระยะทางจึงมิใช่อุปสรรคสำหรับมนุษย์ ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันอีกต่อไป

สรุปได้ว่า สังคมดิจิทัล หมายถึง สังคมของมนุษย์ที่เกิดขึ้นโดยผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์และเป็นเครือข่าย จะเห็นมนุษย์ในสังคมไทยได้ยอมรับรูปแบบทางอิเล็กทรอนิกส์ในหลายลักษณะที่จะมีความสัมพันธ์ระหว่างกันที่แพร่หลายคือ ทางสื่อวิทยุ และโทรทัศน์ โทรศัพท์และทางอินเทอร์เน็ต ที่เอื้อต่อการสื่อสารแบบโต้ตอบกันได้ ทั้งสองทิศทาง

แนวคิดพุทธธรรมเกี่ยวกับกาลามสูตร

กาลามสูตร เป็นพระสูตรอันว่าด้วยเรื่องที่พระพุทธองค์เคยทรงแสดงไว้ ถึงสิ่งที่ไม่ควรยึดถือ หรือ "สิ่งที่ไม่ควรเชื่อ" พระสูตรนี้เป็นพระสูตรที่ไม่ยาว แต่มีใจความลึกซึ้งน่าคิดประกอบ ด้วยเหตุผล เป็นการใช้เหตุผลตามหลัก วิทยาศาสตร์ สอดคล้องกับกฎทางวิทยาศาสตร์

กาลามสูตร (พระพรหมคุณาภรณ์, 2540 : 606) คือ พระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ชาวกาลามะ หมู่บ้านเกสปุตติยนิกม แคว้นโกศล (เรียกอีกอย่างว่า เกสปุตติยสูตรหรือเกสปุตตสูตร) เป็นหลักแห่งความเชื่อที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ให้แก่พุทธศาสนิกชน ไม่ให้เชื่อสิ่งใด ๆ อย่างงมงายโดยไม่ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นจริงถึงคุณโทษหรือดีไม่ดีกว่าก่อนเชื่อ ปัจจุบันแนวคิดและหลักสูตรที่สอนให้คนมีเหตุผลไม่หลงเชื่องมงาย ต่อ

เมื่อใดพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่าธรรมเหล่านั้นเป็นอกุศลเป็นกุศลมีโทษไม่ มีโทษเป็นต้น แล้วจึงควรละหรือถือปฏิบัติตามนั้นเรียกว่า "กาลามสูตร" สิ่งที่เราควรรู้นั้นมีเพียงง่าย ๆ นิดเดียวคือ เชื่อแต่สิ่งที่เมื่อรู้แล้วไม่ทำให้เราเดือดร้อน รวมถึงไม่ทำให้คนอื่นเดือด ร้อน "ไม่มีโทษ" และจรรโลงสังคม ทำให้คนอื่นเป็นสุข"เป็นกุศล" และปฏิบัติ หรือสัมผัสด้วยตนแล้วเป็นจริง เห็นจริงนั้นแหละเราจึงเชื่อได้อย่างสนิทใจ ดังนั้นแล้วก็ขึ้นอยู่กับว่าถึงมันอาจทำให้เราเดือดร้อนคือมีโทษแล้วแต่เรา พร้อมเสี่ยงพร้อมรับผลนั้น เข้าทำนองที่ว่าได้เดือนไว้แล้วจะจะไม่ฟังนั้นก็เรื่องของเราเอง หลักกาลามสูตร คือหลักในการพิจารณา 10 อย่าง ได้แก่

1. มา อนุสสเวน อย่าเพิ่งเชื่อถือด้วยการได้ยินฟังตามกันมา (Be not led by report) บางคนเมื่อฟังตามกันมาก็เกิดความเชื่อ เมื่อคนนั้นว่าอย่างนั้น คนนี้ว่าอย่างนี้ ก็เชื่อตามกันไป โดยบอกว่า "เขาว่า" เพราะฉะนั้น เราต้องเชื่อตามเหตุผล อย่าเชื่อตามเขาว่า

2. มา ปรมุปราย อย่าเพิ่งเชื่อถือด้วยการถือตามถ้อยคำสืบๆ กันมา (Be not led by tradition) บางคนบอกว่าเป็นของเก่า เป็นความเชื่อ ตั้งแต่สมัยโบราณเราควรเชื่อ ความเชื่อของคนโบราณนั้นไม่ใช่ว่าจะถูกหรือดีเสมอไป เราจึงไม่ควรจะเชื่อ ถ้ายังไม่แน่ใจถึงแม้ว่าจะเป็นเรื่องน่าสืบๆกันมา

3. มา อิติกราย อย่าเพิ่งเชื่อถือด้วยการตื่นข่าวลือ หรือตื่นข่าว (Be not led by hearsay) เรื่องข่าวนั้นมีย่อยมากมาย เราจึงควรพิจารณาให้ดี ข่าวลือมีมากมาย เพราะฉะนั้นก็อย่าเพิ่งเชื่อ

4. มา ปิฎกสมุปทานเนน อย่าเพิ่งเชื่อถือด้วยการอ้างตำรา (Be not led by the authority of texts) ถ้าใครเอาตำรามาอ้างให้เราฟัง เราก็อย่าเพิ่งเชื่อ เพราะตำราก็อาจจะผิดได้ ดังนั้น ไม่ว่าใครจะเอาตำราอะไรก็ตามมาอ้างเราก็ต้องอย่าเพิ่งเชื่อ พระพุทธเจ้าตรัสว่าให้พิจารณาดูก่อน

5. มา ตกุกเหตุ อย่าเพิ่งเชื่อถือด้วยตรรก หรือเหตุผล (Be not led by mere logic) ตรรกวิทยาเป็นวิชา แสดงเรื่องความคิดเห็น อ้างหาเหตุผล แต่พระพุทธเจ้าทรงกล้าค้านตรรกวิทยาได้ว่า การอ้างหาเหตุผลโดยการ คาดคะเนนั้นอาจจะผิดก็ได้การอ้างหาเหตุผลนั้นไม่ใช่ว่าจะถูกไปเสียทุกอย่าง

6. มา นยเหตุ อย่าเพิ่งเชื่อถือด้วยการคาดคะเนหรือการอนุมานเอา (Be not led by inference) มันอาจไม่แน่ ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า แม้อนุมานเอา ก็อย่าเพิ่งเชื่อ

7. มา อาการปริวิตกเกน อย่าเพิ่งเชื่อถือด้วยการคิดตรองอาการที่ปรากฏ (Be not led by considering appearances) คือเห็นอาการที่ปรากฏแล้วก็ คิดว่าใช่เราจะดูอาการ ที่ปรากฏก็ไม่ได้ต้องพิจารณาดูให้ดี

8. มา ทิฎฐินิขมานกขนติยา อย่าเพิ่งเชื่อถือเพราะเข้ากับความเห็นของตน (Be not led by the agreement with a considered and approved theory) คือ เข้ากับความเชื่อของตน เพราะตนเชื่ออย่างนี้อยู่แล้วเมื่อใครพูดอย่างนี้ให้ฟังก็ยอมรับว่าใช่และ ถูกต้องซึ่งก็ไม่แน่เสมอไป เพราะสิ่งที่เราเชื่อก่อนนั้นอาจ ผ ิ ด ก มี

9. อกา ภาพรูปตาย อย่าเพิ่งเชื่อถือเพราะผู้พูดมีรูปลักษณะน่าเชื่อถือ (Be not led by seeming possibilities) คือ เห็นว่าคนที่เป็นคนใหญ่คนโตนั้น พูดจาควรเชื่อถือได้ แม้แต่พระสงฆ์ก็ไม่แน่ เราจึงต้องฟังดูให้ดีเสียก่อน อย่าเพิ่งเชื่อในที่นี้ มิได้หมายความว่าไม่ให้เชื่อ แต่ควรพิจารณาดูก่อนแล้วถึงจะเชื่อ

10. มา สมโน โน ครุติ อย่าเพิ่งเชื่อถือเพราะเห็นว่าสมณะนี้หรือผู้อื่นเป็นครูของเรา (Be not led

by the idea, 'This is our teacher') ข้อนี้แรงมาก คือ แม้แต่ครูของตนก็ไม่ให้เชื่อ ทั้งนี้ เพราะครูของเรา ก็อาจจะพูดผิดหรือทำผิดได้ เพราะฉะนั้น เราจึงต้องฟังให้ดี ไม่มีศาสนาใดสอนเราไม่ให้เชื่อครูของตน แต่จริงแล้วพระพุทธเจ้ามิได้ทรงสอนว่าไม่ให้เชื่อ แต่ทรงสอนว่าอย่าเพิ่งเชื่อต้องพิจารณาดูเสียก่อนแล้วจึงค่อยเชื่อ คำว่า "มา" (พุทธทาสภิกขุ, 2540:19) อันเป็นคำบาลีในพระสูตรนี้ เป็นการปฏิเสธมีความหมายเท่ากับ No หรือ นะ คือ อย่า แต่โบราณจารย์กล่าวว่า ถ้าแปลว่า **อย่าเชื่อ** เป็นการแปลที่ค่อนข้างจะแข็งไปควรแปลว่า **"อย่าเพิ่งเชื่อ"** คือให้ ฟังไว้ก่อน สำนวนนี้ได้แก่สำนวนแปลของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ) วัดเทพศิรินทราวาส นักปราชญ์ รูปหนึ่งในยุครัตนโกสินทร์ แต่บางอาจารย์ให้แปลว่า **"อย่าเพิ่งปลงใจเชื่อ"** แต่บางท่านแปลตามศัพท์ว่า **"อย่าเชื่อ"** ดังนั้น การแปลในปัจจุบันนี้จึงมีอยู่ 3 แบบคือ

1. อย่าเชื่อ
2. อย่าเพิ่งเชื่อ
3. อย่าเพิ่งปลงใจเชื่อ

การแปลว่า **"อย่าเชื่อ"** นั้น เป็นการแปลที่ค่อนข้างจะแข็งเป็นการไม่ค่อยยอมกัน ส่วนการ แปลอีก 2 อย่าง นั้น คือ **"อย่าเพิ่งเชื่อ"** และ **"อย่าเพิ่งปลงใจเชื่อ"** นั้นก็มีความหมายเหมือนกันแต่คำว่า **"อย่าเพิ่งปลงใจเชื่อ"** นั้นเป็นสำนวนแปลที่ค่อนข้างยาว ดังนั้น คำว่า **"อย่าเพิ่งเชื่อ"** เป็นสำนวนที่สั้นกว่า ง่ายกว่าและเข้าใจได้ดีกว่า ฉะนั้น การที่จะแปลให้ ฟังง่ายและเหมาะสมก็ ต้องแปลว่า **"อย่าเพิ่งเชื่อ"**

พระพุทธเจ้าตรัสถึงเหตุผลในข้อที่อย่าเพิ่งเชื่อดังกล่าวมาดังนี้ โดยตรัสว่า "ดูก่อนชาวกาลามะทั้งหลาย เมื่อท่านทั้งหลายรู้ได้ด้วยตนเองว่า ธรรมทั้งหลายเหล่านี้เป็นอกุศล มีโทษ ก่อความทุกข์ เดือดร้อน วิญญูชนติเตียน ถ้าประพฤติก่อแล้วเป็นไปเพื่อความทุกข์เดือดร้อน ท่านทั้งหลายจงละทิ้งสิ่งเหล่านี้เสีย " พระองค์ไม่ได้ตรัสว่าดีหรือไม่ดี แต่ให้พิจารณาดูว่าถ้าไม่ดีก็ทิ้งเสีย

ศาสนาพุทธ (พุทธทาสภิกขุ, 2540 : 20) ไม่ต้องการให้มีความเชื่อใด ๆ โดยไม่ใช้ปัญญา เป็นศาสนาแห่งเหตุผล โดยก่อนอื่นก็ให้นำมาพิจารณาดูก่อนว่ามีโทษหรือมี ประโยชน์ ถ้าเห็นว่ามิประโยชน์และไม่โทษ ก็ให้นำมาทดลองปฏิบัติ ถ้าปฏิบัติแล้วเกิดผลจริงจึงค่อยปลงใจเชื่อรับเอามาปฏิบัติให้ยิ่งๆ ขึ้นต่อไป

การประยุกต์กาลามาสูตรเพื่อทางรอดในสังคมยุคดิจิทัล

ในฐานะผู้ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในการที่จะรับฟังข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันนี้มักเกิดกรณีความขัดแย้งขึ้น ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลข่าวสาร หรือในประเด็นที่ว่า เราควรจะเชื่อใคร หรือ เชื่ออะไรดี เพราะสื่อใหม่ ๆ มีช่องทางที่จะส่ง "สาร" ต่าง ๆ ให้ถึงตัวผู้รับสารได้ตลอดเวลา อีกทั้งสื่อต่าง ๆ ดังกล่าว ยังเพิ่มปริมาณมากขึ้นเรื่อย ๆ ในยุคดิจิทัลแห่งข่าวสารนี้ แต่ในขณะเดียวกัน กระบวนการ "รับรู้" ของผู้รับสารอาจจะยังไม่ได้รับการปรับให้มีความไวเท่าทันในการที่จะพิจารณาตีความสารต่าง ๆ เหล่านั้นได้อย่างทันทั่วถึง ดังนั้นเราจึงควรได้มีโอกาสได้ใช้ "กาลามาสูตร" เป็นหลักพิจารณาการรับข่าวสารในยุคดิจิทัลนี้ได้อย่าง "รู้เท่าทัน" ต่อไป

การส่งต่อข้อมูลข่าวสารแบบ Word-of-mouth หรือ "ปากต่อปาก" และข้อมูลที่มีการส่งต่อกันทางออนไลน์ จากเพื่อน ครอบครัว หรือบุคคลใกล้ชิดนั้นเป็นกลวิธีในการเผยแพร่ ข้อมูลที่ทรงอิทธิพลและ

ก่อให้เกิดความไว้วางใจต่อผู้รับสารเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้รับสารจะเกิดความรู้สึกว่า ผู้ให้ข้อมูลข่าวสารไม่ได้รับประโยชน์จากการนำเสนอข้อมูลข่าวสารนั้นๆ จึงไม่น่าแปลกใจที่คนส่วนใหญ่เลือกที่จะให้น้ำหนักกับข้อมูลจากบุคคลเหล่านี้ ซึ่งซึ่งเป็นบุคคลที่ตนเองรู้จัก สนิทสนม คู่ใจ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงใช้วิธีที่ทันสมัยในการสอนให้เรา ฝึกการไตร่ตรอง ด้วยสติ โดยลำดับด้วยตนเอง ในการที่จะเชื่อถือในข่าวสารเหล่านั้น นอกจากนี้ เมื่อคนเรามีความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ในแง่ใดแห่งหนึ่งแล้ว ก็มักชอบค้นหาข้อมูลมาสนับสนุนความคิดเห็นของตนเพียงอย่างเดียว และเลือกที่จะไม่เปิดรับฟังข้อมูลข่าวสารที่ขัดแย้งกับความเชื่อของตนเองและ ในขณะที่เดียวกันก็จะหาข้อมูลมาสนับสนุนสมมติฐานของตนเองว่าถูกต้อง ซึ่งพระพุทธเจ้าจะทรงสอนเรื่องความเชื่อเพื่อไม่ให้เราเกิดความไม่หลง นั่นก็คือ ความมีสติเพื่อที่จะพิจารณาว่าข่าวสารข้อมูลนั้นมีความน่าเชื่อถือเพียงใด เพราะลักษณะดังกล่าวนี้เป็นอันตรายต่อการตัดสินใจ และมีผลต่อพฤติกรรมของเราเป็นอย่างมาก หากเรามีอคติในการยืนยันความเชื่อของตน โดยปักใจเชื่อว่าสิ่งที่เราเชื่อเท่านั้นคือสิ่งที่ถูกต้อง เราจะค้นหาเฉพาะข้อมูลที่สนับสนุนความคิด ดังกล่าว แม้จะมีข้อมูลจากแหล่ง ที่น่าเชื่อถือว่าการกระทำดังกล่าวอาจส่งผลเสียก็ตาม แต่เมื่อเราไม่เปิดรับหรือเชื่อถือข้อมูลดังกล่าวเลย ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจะมีมาน้อยเพียงใด พระพุทธองค์สอนให้เราพิจารณาอย่ายึดถือถ้อยคำที่ได้ยินมาแม้จะมาจากครู อาจารย์ อย่ายึดถือว่าเป็นความจริงเสมอไป ดังนั้นการเปิด รับข้อมูลข่าวสารที่ดีที่สุด คือการเปิดรับข้อมูลข่าวสารให้รอบด้าน พยายามลดอคติที่เกิดขึ้นในใจ และรับฟังข้อมูลข่าวสารด้วยสติ และไม่ใช้อารมณ์ในการประเมินข้อมูล พิจารณาพึงรู้ด้วยตนเอง โดยฝึกตนให้เป็นที่พึ่งของตนเองได้ เมื่อใดที่ปราศจากธรรมเหล่านี้ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขเมื่อไม่หลงแล้ว มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นคง รู้ได้ด้วยตนเองเมื่อเจอข้อมูลใหม่ ควรจะมีวิธีพิจารณาอย่างไรนั่นเอง เชื่อโดยใช้ปัญญาเหมือนอย่างที่เราได้กล่าวมาจนทั้งหลายได้สดับรับฟังจากพระ สัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง

สรุป

หลายคนมักกล่าวว่าสังคมปัจจุบันอยู่ยากมากขึ้น หากแต่จะเป็นเรื่องง่ายที่จะอยู่ในสังคมปัจจุบัน เพียงแต่ทุกคนต้องรู้จักประยุกต์หลักพุทธธรรม เพื่อใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตของตน ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในยุคข่าวสารข้อมูลหลังไหล ทับถม มีการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้าสู่ยุคสังคมดิจิทัล ยุคแห่งความเจริญทางวัตถุ และการช่วงชิง การกำหนดความคิด จิตวิญญาณของผู้คนในสังคม โดยผู้คนต่างพยายามใช้เทคโนโลยีทางการสื่อสารมาเป็น เครื่องมือในการถ่ายทอดข้อมูลข้อเท็จจริง ความคิด อุดมการณ์ทางการเมืองและสังคม ดังนั้น สังคมจะดำรงอยู่ด้วยจิตวิญญาณแห่งความดีงาม ความถูกต้อง และความสงบสุขได้มาน้อยแค่ไหน ก็ขึ้นอยู่กับความแข็งแกร่งทางด้านจิตใจของมนุษย์ที่จะมีศีลธรรม จริยธรรมในการใช้เทคโนโลยีทางการ สื่อสารเพื่อสร้างสรรค์สังคมในทางที่ถูกต้อง และการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล การรู้เท่าทันกฎหมาย จะเป็นทักษะที่สำคัญในการเรียนรู้และใช้ชีวิตของมนุษย์ สามารถวิเคราะห์และจัดการข้อมูลข้อเท็จจริง และแก้ไขปัญหาได้อย่างมีเหตุมีผล การคิดอย่างแยกกาย (โยนิโสมนสิการ) และอย่าเชื่อ (กาลามสูตร) แล้วเราทุกคนก็ย่อมดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข พึงระลึกเสมอว่า “โพสต์ต้องคิด ไม่เวิร์กอย่าแชร์ เสียงแฉติดคุก”

เอกสารอ้างอิง

- กรมทรัพย์สินทางปัญญา.(2557). <www.ipthailand.org.>. (24 March 2014)
- กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.(2557). **แม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารประเทศไทย พ.ศ. 2557 – 2561. ม.ป.ท.**
- คณะกรรมการธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์.(2546). **แนวทางการจัดทำกฎหมายอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์,**
กรุงเทพฯ : ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ.
- ณัชร สยามวาลา.(2014). **กาลามสูตร : หลักการพิจารณารับข่าวสารในยุคดิจิทัล.** 30 มีนาคม 2557.
<http://www.84000.org/tipitaka/pitaka_item/r.php?/>.
- เทคโนโลยีสารสนเทศ. บทที่ 1 **เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.** 23 เมษายน 2557.
<<http://www.evekanokwan.wordpress.com/category/บทที่1-เทคโนโลยีสารสนเทศ/>>.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต).(2543).**พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.**พิมพ์ครั้งที่ 12.
_____.(2543). **พุทธธรรม (ฉบับปรับขยาย)** พิมพ์ครั้งที่ 7.
- พินิตา พานิชกุล. **จริยธรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (Ethics in Information Technology).**ISBN 978-616-7396-05-7 : สำนักพิมพ์ เคทีพี, 2553. www.ktpbook.com.
- พุทธทาสภิกขุ. **อสีติสังวัจนุสสรณ์ หัวข้อ ฟ้าสาบทางการขุดเพชร.ธรรมทานมูลนิธิ และ สนพ.**
สุภาพใจ พิมพ์ครั้งที่ 9 พฤษภาคม 2540.
_____. **คู่มือมนุษย์. สำนักพิมพ์ ธรรมสภา.**
- ราชบัณฑิตยสถาน.(2550).**พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.** พิมพ์ครั้งที่ 3 .สำนักพิมพ์
นานมีบุ๊ค. กรุงเทพฯ. 2550
- ปาริชาติ สติภา.(2014). **เทคโนโลยีสารสนเทศกับงานอาชีพ.** <<http://www.l3nr.org/posts/414017>>.
- บุปผาชน.(2557). **วิจารณ์หลักกาลามสูตรกับการนำมาประยุกต์ใช้สำหรับการจัดการความรู้.** 22 มีนาคม 2557.<http://www.daradang27.blogspot.com/2010/08/blog-post_07.html>.
- สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.(2556). **เทคโนโลยีสารสนเทศ.** กรุงเทพฯ : คุรุสภา
ลาดพร้าว.
- สาระนำรู้ดีดีต่อทคอม.(2014).<www.สาระนำรู้ดีดี.com/หิริโอตปปะคืออะไร>. (18 March 2014)
- Kenneth C Laudon, Jane Price Laudon.(1999). **Management Information Systems: Organizational and Technology in the Networked Enterprise.**